

Платон
„Държавата“

Участници в разговора: Сократ, Кефал, Полемарх, Тразимах, Глаукон, Адимант, Клитифонт

Книга първа

Въведение

/327a/ Вчера слязох до Пирей заедно с Глаукон, сина на Аристон, за да се помоля на богинята, пък и за да погледам как ще стане празникът, който се провеждаше за пръв път¹. Шествието на местните хора ми се стори много красиво и по нищо не отстъпваше на онова, което траките правят. **/b/** Та като се помолихме и позяпахме, тръгнахме обратно към града. Полемарх, синът на Кефал², ни видял отдалече, че се отправяме към дома, и пратил роба си след нас да ни поръча да го почакаме. Момчето ме хвана отзад за дрехата и рече:

- Полемарх ви моли да го почакате.
Аз се обърнах и попитах къде е той.
- Идва отзад, отвърна робът. - Ама почакайте.
- Ами нека почакаме, каза Глаукон.

/c/ И след малко дойде Полемарх, а също и Адимант, братът на Глаукон, Никерат, синът на Никий³, и някои други, които се връщаха от шествието.

Полемарх рече:

- Като ви гледам, Сократе, бързате да се приберете в града.
- Не грешиш, отвърна аз.
- А виждаш ли колко сме ние?, рече той.
- Как да не виждам!
- В такъв случай, каза той, трябва или да станете по-силни от нас или да стоите тук!
- Значи, не ни остава нищо друго, отговорих аз, освен да ви убедим, че трябва да ни пуснете да си ходим?
- А можете ли вие да убедите, каза той, хора, които не искат да слушат?
- Това не можем, отвърна Глаукон.
- Имайте тогава предвид, че няма да ви слушаме.

/328a/ Тогава се намеси Адимант.

- Нима не знаете, рече той, че довечера ще има факелно представление в чест на богинята и ще бъде на коне?
- На коне?, казах аз. - Това трябва да е нещо ново. Значи искаш да кажеш, че ездачите ще си предават едни на други факли както са на конете?
- Точно така, отговори Полемарх. - Освен това ще има и бдение, което си заслужава да се види. Ще станем след вечеря и ще гледаме бдението. И ще срещнем там много младежи и ще разговаряме с тях. Та останете **/b/** и недейте да правите друго.

Глаукон рече:

- Е, явно ще се остава.
- Щом така смяташ, казах аз, трябва да го направим.

И тъй, тръгнахме към дома на Полемарх. Там заварихме Лизий и Евтидем, братята на Полемарх, освен тях също и халкедонецът Тразимах, Хармантид от дема Пайания и Клитифонт, сина на Аристоним⁴. Върте беше и бащата на Полемарх Кефал. **/c/** Стори ми се

много остарял, не бях го виждал от доста време. Беше седнал на някаква табуретка с възглавничка и беше увенчан – тъкмо принасяше жертва на двора. Седнахме покрай него. Наоколо, наредени в кръг, имаше няколко табуретки.

Разговор с Кефал. Повдигане на въпроса какво е справедливостта

Като ме видя, Кефал се зарадва и рече:

- Сократе, не слизаш до Пирей и не ни навестяваш. А трябва. Ако аз още можех без усилие /d/ да се качвам до града, нямаше да има нужда ти да идваш насам, ами ние щяхме да идваме при теб. Сега обаче ти трябва да идваш по-често при нас. Добре да знаеш, че колкото повече у мене гаснат удоволствията, свързани с тялото, толкова повече ми се усилват желанията и удоволствията да водя разговори. Та остави другото, ами общувай с тия младежи и отново почни да се отбиваш при нас – като при приятели и много близки хора.

- И аз, Кефале, се радвам, отвърнах на свой ред, да разговарям /e/ с вече възрастни хора. Защото ми се струва, че мога да науча от тях повече за своеобразния път, който са минали и който и на нас може би предстои да изминем – какъв е, мъчен и стръмен ли е, или е лек и приятен. И понеже ти си вече на оная възраст, за която поетите казват „на прага на старостта“⁵, на драго сърце бих научил от тебе дали смяташ, че житейският път е мъчна работа? И изобщо какво ще речеш за това?

А той отговори:

/329a/ - Кълна се в Зевс, ще ти кажа точно какво смятам, Сократе. Често се виждаме хора на приблизително еднаква възраст – нали знаеш, краставите магарета се надушват!⁶ И като се съберем, повечето от нас се оплакват, копнеейки за удоволствията на младини и припомняйки си за любовните похождения, пиенето, гуляите и всички подобни работи, и сякаш са лишени от твърде големи неща, негодуват, дето някога са си живеели живота, а сега са като мъртви.

/b/ Някои пък се сърдят, че техни близки ги заливат с укори, задето са остарели, и по тази причина опяват, че старостта е станала причина за всичките им беди. На мене обаче, Сократе, ми се струва, че тези хора не обвиняват истинската причина. Ако това беше причината, и аз щях да изпитвам същото поради старостта, пък и всички други, що са стигнали до тази възраст. Аз, впрочем, вече съм срещал и други, които не смятат така, например поета Софокъл. Веднъж присъствах, когато някой го попита: /c/ „Как върви любовта, Софокле?“, вика онзи. „Можеш ли още да вършиш оная работа с жена?“ А Софокъл отвърна: „Пепел ти на устата, човече! С най-голяма радост се отървах от това. Все едно от някой бесен, див господар се отървах“. Хубаво казано, помислих си тогава, пък и сега не смятам друго. Като дойде старостта, наистина настъпва мир и свобода от всички тия неща. След като желанията престанат да те опъват и да ти стягат около врата, /d/ става точно това, което Софокъл казва – мнозина и при това луди господари са се махнали от теб. Но всъщност за всички тия неща, а и за отношението на близките има друга една причина. Не е виновна старостта, Сократе, ами човешкият нрав. Ако човек е порядъчен и сдържан, и старостта го затруднява умерено. Ако обаче не е, и старост, Сократе, и младост са за такъв човек мъчни.

Възхитих се на тия му думи и понеже исках /e/ да го подтикна да разговаряме още, казах:

- Кефале, струва ми се, че мнозина, като им кажеш това, няма да го приемат, ами ще си помислят, че ти понасяш леко старостта не поради характера си, ами поради това, че притежаваш голямо състояние. Богатите, казват, имали много начини да се утешават.

- Вярно е това, дето каза, рече той. - Няма да приемат моето мнение. Все пак те казват нещо, само че не онова, което си мислят. Хубаво го е рекъл Темистокъл, когато един серифянин⁷ го заял и му казал, че се е прочул не поради това, /330a/ което е, ами поради града си. Та тогава Темистокъл му отговорил, че нямало да му знаят името, ако бил серифянин, но и онзи нямало да се прочуе, ако бил атинянин. И за небогатите, които мъчно понасят старостта, може

спокойно да се каже същото: нито един добър човек би понесъл леко старостта в бедност, нито един лош, но богат, би могъл да бъде доволен от себе си.

- А дали, Кефале, попитах аз, по-голямата част от състоянието, дето притежаваш, ти си получил в наследство, или сам си го натрупал?

/b/ - Че колко да съм натрупал, Сократе!, отговори той. - По отношение на парите аз съм средна хубост в сравнение с моя дядо и моя баща. Защото дядо ми, на когото съм кръстен, някога наследил почти такова състояние, каквото аз сега притежавам, и многократно го увеличил, докато Лизаний, баща ми, го стопил до по-малко от моето в момента. Аз на свой ред ще се радвам, ако предам на тия тука мои синове не по-малко от това, дето съм получил, ами даже и с нещо отгоре.

- За това те питах, продължих аз, защото ми се струва, че не обичаш много **/c/** парите, а това правят обикновено хората, които не са ги спечелили сами, докато тези, които сами са ги спечелили, ги обичат два пъти повече от другите. Както поетите милеят за своите стихотворения и бащите за децата си, така и забогателите се грижат за парите си като за свое произведение и не се отнасят към тях с оглед на нуждите си, както правят останалите. И понеже тези хора не спират да хвалят богатството си и не говорят за нищо друго, те са твърде неприятни за общуване.

- Наистина е така, както казваш, отвърна той.

/d/ - Напълно, казах аз. Обаче кажи ми още и това: кое според тебе е най-голямото добро, на което може да се радва притежаващият голямо състояние?

- Ще ти го кажа, отговори той, но то навярно няма да убеди мнозина. Добре да знаеш, Сократе, че когато някой вече започва да се замисля за смъртта, връхлитат го страх и грижи за неща, които по-рано не са му идвали наум. Приказките, дето се говорят за Хадес – че там несправедливи трябват да изтърпи наказание за несправедливостта си – **/e/** до този момент са били смешни, обаче тогава започват да ти въртят душата, да не би пък да са верни. И било поради старческа слабост, било понеже вече е по-близо до отвъдното, та се вглежда повече в него, човек се изпълва с подозрение и страх и вече започва да пресмята и да търси да не би пък в нещо да е прегрешил. Този, който открива в живота си много несправедливи дела, внезапно да се буди в съня си като децата, трепери от страх и изобщо живее **/331a/** с лоши мисли за бъдещето; докато онзи, който съзнателно не е сторил несправедливост, той живее със сладка надежда, тази „дойка на старостта“, както казва Пиндар. Очарователно го е казал, Сократе, че който е прекарал живота си справедливо и благочестиво, него:

„Сладка надежда, плодовита
на старостта дойка,
сърцето му топли.
Тази, що повратливия
ум на смъртните кормува.“⁸

Да, наистина великолепно го е казал! Към това аз добавям, че да притежаваш средства, има смисъл, **/b/** но не за всеки човек, ами само за порядъчния. Да лъжеш и да мамиш без особена тревога, да се измъкнеш без страх когато дължиш я на бог жертва, я на човек пари – в тия неща притежаването на богатство помага немалко! Е, то има и много други ползи, но едно нещо все пак ми се струва не най-маловажно, а именно – за разумния човек, Сократе, богатството е твърде полезно.

/c/ - Прекрасно говориш, Кефале, казах аз. Ами справедливостта, дали бихме казали, че тя е чисто и просто истината и това, да връщаш каквото вземеш от някого, или тези неща в един случай е възможно да се направят справедливо, в друг несправедливо? Нещо такова си мисля: всеки би казал, че ако някой вземе оръжие от свой приятел, който е с всичкия си, не би трябвало да му го връща, ако онзи си го поиска, когато си е загубил ума; ако пък в такъв случай му го върне, нито ще бъде справедлив, нито ще е искал да каже цялата истина на другия човек в онова състояние.

/d/ - Правилно разсъждаваш, каза той.

- Значи тогава не е вярно определението на справедливостта, че тя е да казваш истината и каквото вземеш – да го връщаш.

- Точно така е, Сократе, подхвана Полемарх. - Поне ако се доверим на Симонид⁹.

- А, впрочем, каза Кефал, предавам на вас разговора. Трябва вече да се погрижа за жертвоприношенията.

- Да не би, попитах аз, да гласиш Полемарх за твой наследник?

- Точно така, отвърна той през смях и отиде да подготви жертвите.

Разговор с Полемарх. Справедливостта е да отдаваш на всекиму дължимото

/e/ - Хайде тогава, рекох аз, кажи ми ти, наследнико на разговора, кое според теб е това, дете Симонид вярно казвал за справедливостта?

- Че е справедливо, отвърна той, да отдаваш всекиму дължимото. Това казва Симонид и според мен го казва хубаво.

- Е, рекох аз, не е лесно да се усъмниш в думите на Симонид, този мъдър и божествен мъж. Какво обаче той иска да каже, ти, Полемархе, може би знаеш, докато аз не знам. Ясно е, че не иска да каже това, което преди малко обсъдихме – да върнеш нещо, което ти е било дадено, на човек, който си го иска обратно в момент, когато не е с всичкия си. **/332a/** Макар че това нещо му се дължи, понеже той го е дал. Нали така?

- Да.

- Значи тогава нищо не трябва да се връща на човек, който си го иска обратно в момент, когато не е с всичкия си?

- Наистина е така, отвърна той.

- Тогава, както изглежда, Симонид друго има предвид като казва, че е справедливо да връщаш дължимото.

- Разбира се, че друго, кълна се в Зевс!, отговори той. - Той смята, че приятелите са длъжни да правят добро на приятелите си и никога да не им причиняват зло.

- Научавам, казах аз, **/b/** че ако някой върне злато на друг, който му ги е поверил, и връщането и получаването причиняват вреда, тогава не се връща дължимото. Имам предвид в случай, че получаващият и връщащият са приятели. Това ли мислиш, че казва Симонид?

- Точно това.

- Така ли? А на враговете трябва ли да се връща това, дете им се дължи?

- При всички положения, отвърна той. Само онова, дете им се дължи! Смятам, че един враг дължи на друг, както е редно, нещо лошо.

- Значи, казах аз, както изглежда, Симонид **/c/** съвсем по поетически само е загатнал какво е справедливото. Може би все пак той е имал предвид, че справедливото е нещо такова – всекиму да отдаваш подобаващото. И е нарекъл подобаващото „дължимо“.

- Ами ти как мислиш?, попита той.

- За бога, отговорих аз, ако някой го попиташе - „Симониде, към какви неща е насочено и какво дава като дължимо и подобаващо изкуството, дете се нарича медицина?“ - какво според теб той щеше да ни отговори?

- Ясно е, отвърна той, че то дава на телата лекарства, храни и напитки.

- А към какви неща е насочено и какво дава като дължимо и подобаващо изкуството, дете се нарича готварство?

/d/ - Вкус на манджите.

- Така да е! А към какви неща е насочено и какво дава изкуството, дете някой би нарекъл справедливост?

- Ако, отговори той, във вече казаното преди малко има някакъв смисъл, тогава, Сократе, излиза, че справедливостта дава на приятелите и враговете ползи и вреди.
- Значи Симонид казва, че справедливостта е да правиш добро на приятелите и да постъпваш лошо с враговете.
- Така ми се струва.
- Кой има най-голяма възможност да направи добро на болните си приятели и зло на болните си врагове – добро и зло по отношение на болест и здраве?
- Лекарят.
- /e/ - А кой има възможността да направи същото за плаващите – по отношение на опасностите, дебнещи в морето?
- Кормчията.
- А как стоят нещата със справедливия? С какво действие, в каква работа той има възможност да е полезен на приятелите си и да навреди на своите врагове?
- Струва ми се, че в това да се сражава редом с тях или срещу тях.
- Така да е! Но нали, мили Полемархе, лекарят е безполезен на онези, които не са болни?
- Наистина.
- Нали и за тия, дето са на сушата, кормчията е безполезен?
- Да.
- Тогава, значи, и за тия, които не се сражават, справедливият ще е безполезен?
- Не съм съвсем съгласен с това.
- /333a/ - Значи справедливостта е полезна и по време на мир, така ли?
- Полезна е.
- И земеделието, нали? Или не?
- Да, и то.
- Може би в събирането на плода?
- Да.
- Ами общарството?
- Да.
- Сигурно ще кажеш, че в изработването на обувки?
- Точно така.
- Хубава работа! Ами справедливостта, тя според тебе в какво може да е полезна и какво произвежда по време на мир?
- В уговорките, Сократе!
- А уговорките са според тебе съдружията, така ли?
- Да, точно съдружията.
- /b/ - Дали обаче справедливият човек е добрият и полезен другар в, да речем, играта на зарове, или опитният играч на зарове?
- Играчът на зарове.
- А да не би в зидарията и нареждането на камъни справедливият да е по-полезен и по-добър другар от строителя?
- В никой случай.
- В каква обща работа справедливият ще е по-добър другар от свирача на китара? Нали в дрънкането на китара китаристът е по-добър от справедливия?
- Ако става въпрос за пари, или поне така ми се струва.
- Може би имаш известно право, Полемархе, и справедливият е полезен когато общо се използват някакви пари, /c/ например когато трябва общо да се купи или продаде кон. И все пак си мисля, че в този случай по-полезен е човекът, разбиращ от коне. Или не?
- Така изглежда.
- Нали когато трябва да се купи кораб, по-полезен е един корабен капитан или кормчия?
- Вероятно.
- Та дали когато общо се използват някакви сребърни или златни пари, справедливият наистина е по-полезен от останалите?

- Да, Сократе, в това да се поставят на съхранение и да се опазят.
- С други думи, не когато се използват, ами когато стоят някъде?
- Точно така.
- Значи когато парите не се използват, тогава им е полезна /d/ справедливостта?
- Боя се, че да.
- Значи когато трябва да се опази една лозарска ножица, тогава справедливостта е полезна – и общо, и частно? Когато обаче трябва да се използва, полезно е да знаеш как се гледа лоза?
- Изглежда.
- А ще кажеш ли и за един щит и една лира, че когато изобщо не се използват, ами просто трябва да се запазят, тогава е от полза справедливостта, а пък когато трябва да се използват, полезни са военното и музикалното изкуство?
- Принуден съм.
- Значи и за всички други неща справедливостта не е полезна тогава, когато те се използват, а когато не се използват – е полезна?
- Така излиза.
- /e/ - Но тогава, мили приятелю, справедливостта няма да има много голямо значение, щом се оказва, че е полезна само там, където нещо не се използва. Но нека разгледаме следния пример. Дали онзи, който страшно умее да удря било в битка, било в юмручен бой, било някъде другаде, той ще умее и да се пази?
- Със сигурност.
- А дали онзи, който страшно умее да пази от болести, той също така страшно умее и тайно да причинява болест?
- Струва ми се, че е така.
- /334a/ - А нали един добър страж на лагер може да се промъкне при враговете и да донесе и за техните замисли, и за другите им действия?
- Със сигурност.
- Значи този, който е страхотен страж на нещо, може да бъде и страхотен крадец на същото.
- Така изглежда.
- Тогава излиза, че ако справедливият е страхотен в пазенето на някакви пари, той и страхотно може да ги открадне.
- Това показва, отвърна той, нашето разсъждение.
- Според тебе излиза, че справедливият е и нещо като крадец. И ми се струва, че от Омир си я научил тая работа! Той много обича /b/ дядото на Одисей по майчина линия Автолик и казва за него, че „бе на земята известен с крадене, с клетви лъжливи“¹⁰. Та излиза, че според теб, според Омир и според Симонид справедливостта е някакси крадлива, разбира се, в полза на приятелите и ущърб на враговете! Нима не твърдеше това?
- За бога, не това!, отвърна той. Обаче вече и сам не знам какво точно казвах. И все пак ми се струва, че да си полезен на приятелите и да вредиш на враговете – това е справедливостта.
- /c/ - А като казваш „приятели“, кои хора имаш предвид – онези, които някому изглеждат достойни, или истински достойните, дори и да не изглеждат като първите? Същото може да се попита и за враговете.
- Вероятно, отговори той, човек обича онези, които намира за достойни, а мизерниците – тях мрази.
- А дали хората не грешат в това, дето смятат мнозина за достойни, а те в действителност не са, докато с мнозина други постъпват обратното?
- Грешат.
- Значи за тях добрите ще са всъщност недостойни хора, а лошите приятели?
- Точно така.
- Ами тогава може би за тези хора справедливо е да са от полза на лошите, а на добрите – да вредят?
- Изглежда.
- /d/ - Да, но нали добрите са справедливи и ненавреждащи?

- Наистина.
- Обаче според твоите думи излиза, че с тези, които не вършат нищо лошо, трябва да се постъпва зле.
- В никакъв случай, Сократе!, отговори той. - Изглежда, разсъждението ми е станало криво.
- А може би тогава на несправедливите, казах аз, е справедливо да се вреди, а на справедливите да се помага?
- Това ми изглежда по-хубаво казано от онова.
- Обаче, Полемархе, на мнозина от тия, дето грешат за хората, /e/ може да им се натресе онази справедливост да навреждат на приятелите си, защото ги смятам за недостойни хора, а на враговете си да са полезни, понеже ги виждат като добри. В този случай ще твърдим точно обратното на онова, което смятаме, че казва Симонид.
- И то здравата ще им се натресе, отговори той. - Но нека поразместим нещата. Струва ми се, че без да забележим, сме поставили приятеля и врага на грешните им места.
- Къде сме ги поставили, Полемархе?
- Изглеждащият достоен, той стана приятел.
- А сега какво ще разместим?, попитах аз.
- Този, който изглежда, отговори той, и наистина е достоен човек, той е приятел; /335a/ онзи, който изглежда, но в действителност не е достоен, той само изглежда, но не е приятел. И за врага може да се твърди същото.
- Тогава според тези думи излиза, че приятел е добрият, а неприятел – недостойният.
- Да.
- Значи ти ни караш да добавим към справедливото още нещо. В началото ние казахме, че е справедливо с приятеля да се постъпва добре, а с врага зле, а сега добавяме ли към това, че е справедливо с приятеля, който е добър, да се постъпва добре, а с неприятеля, който е лош човек – зле?
- /b/ - Точно така, отговори той. - Според мен така е хубаво казано.
- А дали, попитах аз, е нормално един справедлив човек да навреди на който и да е друг?
- Ама, разбира се, отвърна той. - На недостойните и враждебни към нас хора трябва да се наврежда.
- А като навредиш на конете – те по-добри или по-лоши стават?
- По-лоши.
- По-лоши спрямо качества на кучетата, или спрямо тези на конете?
- Спрямо тези на конете.
- А нали и кучетата, когато им навредиш, стават по лоши по качества спрямо другите кучета, или ги сравняваме по качества с конете?
- Не може иначе.
- /c/ - А за хората, друже, няма ли да кажем, че когато им се навреди, стават по лоши по качества спрямо останалите хора?
- Точно така.
- А нима справедливостта не е човешка добродетел?
- И това не може да е иначе.
- Значи излиза, приятелю, че хората, на които се навреди, по необходимост стават по-несправедливи.
- Така излиза.
- А дали е възможно музикалните хора да направят със знанията си по музика някого немусикален?
- Невъзможно.
- Ами конярите да накарат с конярството си някого да намрази конете?
- Няма как.
- Ами справедливите да направят със справедливост някого несправедлив? /d/ Или, накратко, с добродетелта си добрите да направят някого лош?
- Ама невъзможно е.

- Не е работа на топлината, струва ми се, да изстудява, ами напротив.
- Да.
- Нито на сухотата да навлажнява, ами напротив.
- Точно така.
- Нито пък на добрия да вреди, ами напротив.
- Изглежда.
- Справедливиет нали е добър?
- Точно така.
- Значи тогава не е работа на справедливия, Полемархе, да вреди нито на приятел, нито на някой друг, ами напротив, това е работа на несправедливия.
- /e/ - Напълно вярно ми изглежда това, дето казваш Сократе, отговори той.
- В такъв случай, ако някой казва, че е справедливо да отдаваш всекому заслуженото и има предвид под това, че справедливият човек е длъжен да нанася вреда на враговете си, а на приятелите си полза, този човек, дето твърди това, не е особено умен. Защото не е казал истината. Ние разбрахме, че в никой случай никой справедлив човек не би навредил.
- Съгласен съм, каза той.
- Значи сме готови да влезем в спор, аз и ти заедно, ако някой каже, че Симонид, Биант, Питак или някой друг от нашите мъдри и блажени мъже е рекъл подобно нещо.
- Аз поне, каза той, съм готов да се включа в такава битка.
- /336a/ - Обаче знаеш ли, рекох аз, според мен чие е това изречение, дето казва, че е справедливо да си полезен на приятелите си, а на враговете да вредиш?
- Чие?, отвърна той.
- Мисля, че е на Периандър или на Пердик, или на Ксеркс, или на тиванеца Исмений, или някой друг богат човек, дето си въобразява, че много може.
- Съвсем вярно казваш, отвърна той.
- Така да е!, рекох аз. - Обаче след като се оказа, че справедливостта и справедливото не са това, какво друго може да се каже, че са?

Намеса на Тразимах в разговора. Справедливостта е правото на по-силния

/b/ А Тразимах, докато ние разговаряхме, често се опитваше да се намеси в разговора, но беше възпиран от насядалите край нас, които искаха да изслушат какво ще кажем. Когато обаче спряхме да говорим и аз рекох горното, той вече нямаше мира, ами се наежи и като някой звяр се спусна към нас готов сякаш да ни разкъса. И аз, и Полемарх застинахме в ужас, а той застана по средата между нас и ни вика:

/c/ - Какво е туй словоблудство, което пак ви е обзело, Сократе? Какви са тия глупости, дето си разменяте? Че се и слагате един на друг! Ако ти наистина искаш да разбереш какво е справедливото, недей само да питаш и понеже знаеш, че е по-лесно да се пита, отколкото да се отговаря, недей да се пъчиш, че можеш да изобличиш този, който ти отговаря, ами и сам отговаряй и кажи какво според тебе е справедливото. **/d/** И само недей ми вика, че е необходимото, полезното, целесъобразното, печелившото или изгодното, ами ясно и точно ми кажи какво би отговорил! Защото аз няма да допусна да ми приказваш такива врели некипели!

Като чух това, потръпнах, а като го погледнах, направо се уплаших. И ми се струва, че ако не бях го погледнал пръв, ами той мене беше погледнал, щях да онемея. Но понеже той започна да беснее с думи срещу мене, пръв го погледнах **/e/** и затова можах да му отговоря. Та ето какво му рекох, треперейки:

- Тразимахе, не ни съди толкова строго. Защото ако аз и този тук нещо сме сбъркали, докато

разглеждахме въпроса, добре знай, че несъзнателно сме сбъркали. Ако търсехме злато, щяхме доброволно да си правим отстъпки един на друг в търсенето и така навярно да съсипем намирането му, но понеже справедливост търсим, една работа много по-ценна от голямо количество злато, ти не си мисли, че ние ще тръгнем така глупаво да се слагаме един на друг и няма за залягаме здраво, за да се открие търсеното. Та не си мисли такова нещо, приятелю! Ние, мисля си, сме безсилни. /337a/ Затова и повече върви вие, успеете, да ни съжалявате, отколкото да ни хокате.

А онзи, чувайки това, се изхили доста презрително и рече:

- Херакле, каза, ето това е оная обичайна Сократова ирония! Аз вече предрекох на хората тук, че ти няма да искаш да отговаряш, ами ще иронизираш и всичко друго ще правиш, само не и да отговаряш, ако някой нещо те попита.

- Умен човек си ти, Тразимахе, отвърнах аз. - Затова и добре знаеш, че ако попиташ някого колко е дванайсет и заедно с въпроса си добавиш - /b/ „Само не ми казвай, човече, че дванайсет е две по шест или три по четири или шест по две или четири по три, защото аз няма да приема от тебе подобно бръщолевене“ - ясно е, мисля си, че никой няма да ти отговори на така поставения въпрос. Ако обаче някой рече на твоя въпрос: „Тразимахе, какво имаш предвид? Да не би да ме караш да не ти отговарям нищо от това, дето сам вече каза? Ами ако нещо от него е наистина вярно, трябва ли, страннико, да го казвам другояче? Какво имаш предвид?“ /c/ Та кажи какво би отговорил на това?

- Все тая, отвърна той. Едното е точно като другото.

- Нищо не пречи, казах аз. - Но дори и да не беше същото, но на запитания му се струва такова, мислиш ли, че той ще отговори не така, както му се струва, че трябва, независимо дали ние му забраняваме или не?

- Няма ли и ти да постъпиш по този начин?, попита той. - Да отговориш нещо от онова, дето вече казах да не се казва?

- Няма да се очудя, отвърнах аз, ако в изследването на въпроса стигна до подобна мисъл.

/d/ - А какво ще кажеш, рече той, ако аз ти покажа един друг отговор на въпроса за справедливостта – по-добър от всички? Какво си готов да понесеш?

- Какво друго, отговорих аз, освен онова, което върви да понесе незнаещият. Той трябва да се поучи от знаещия. Та точно това и аз съм готов да понеса.

- Сладур!, отвърна той. - Но освен дето ще научиш, трябва и парички да платиш!

- Стига само да ги имах, отвърнах.

- Имаш ги, намеси се Глаукон. - Ако е за парите, Тразимахе, говори. Всички ние ще дадем за Сократ.

/e/ - Напълно съм сигурен, отвърна той, че Сократ ще си прави своето. Сам няма да отговаря, ами ще се хване за думите на друг и ще разобличава неговите отговори.

- Добре де, прекраснико, казах аз, как някой би могъл да отговаря, след като, първо, нито знае, нито пък е казвал, че знае, и, второ, дори и нещо да има наум, забранено му е да го каже, при това от човек, който си знае работата? Ти си този, който трябва да говори. /338a/ Защото ти казваш, че знаеш и че можеш да говориш. Така че недей да се дърпаш, ами зарадвай ме с твоите отговори и не се скъпи да поучиш и тоя тука Глаукон, и другите ни другари!

Като рекох това, и Глаукон, и останалите го замолиха да не се дърпа. Беше ясно, че Тразимахе гори от желание да говори, за да блесне, понеже вярваше, че има наум някакъв прекрасен отговор, обаче се преструваше и го избиваше на чест, за да ме накара аз да отговарям. /b/ Накрая все пак се съгласи и каза:

- Това е то мъдростта на Сократ! Сам не ще да научи другите, ами се повърта около тях и гледа да изкопчи някакво знание без никаква благодарност!

- За това, дето се уча от другите, отвърнах аз, правилно рече, Тразимахе. Обаче за това, дето съм бил неблагодарен, излъга. Отплащам се както мога. Аз мога само да похваля. Пари нямам. А че от все сърце го правя, ако ми се стори, че някой говори хубаво, след малко ти сам ще разбереш, когато започнеш да отговаряш. /c/ Защото си мисля, че ще говориш хубаво.

- Чуй тогава, каза той. - Аз твърдя, че справедливото не е нищо друго освен полезното за по-

силния... Ама защо не хвалиш? Отказваш ли се?

- Нека първо разбера, рекох аз, какво точно каза. Сега засега не ми е ясно. Ти твърдиш, че полезното за по-силния е справедливо. Та какво имаш предвид под това, Тразимахе? Сигурно все пак нямаш предвид следното: Пулидам борецът¹¹ е по-силен от нас и понеже за неговото тяло е полезно да хапва говеждо месо, /d/ тази храна е и за нас, по-слабите от него, полезна, че и справедлива.

- Повдига ми се от тебе, Сократе! Така схващаш нещата, че най-много да изкривиш казаното.

- В никой случай, драги, отговори аз. - Ама кажи наистина по-ясно какво имаш предвид.

- Не знаеш ли, каза той, че в някои от държавите има тираническо управление, в други демократическо, в трети аристократическо?

- Как да не знам!

- И във всяка от тия държави силата е в ръцете на управлението, нали така?

- Точно така.

/e/ - А пък всяко управление създава законите, които на него са му полезни – демокрацията демократически, тиранската власт – тиранически, и останалите по същия начин. И като поставят такива закони, управляващите заявяват, че законите са съобразени със справедливото според тях – сиреч с полезното за тях – и който го прекрива, го наказват като престъпник и изобщо несправедлив човек. Това, прекраснико, имам предвид като казвам, че /339a/ във всички държави справедливото е едно и също – а именно полезното за установилата се власт. А властта така властва, че всеки, който разсъждава правилно, разбира, дето навсякъде справедливото е едно и също – полезното за по-силния.

- Сега разбрах какво си имал предвид, рекох аз. - Но ще се опитам да разбера и дали то е вярно. Ти, Тразимахе, отговори, че полезното е справедливо, въпреки че на мене /b/ беше забранил да отговарям по този начин. Имаше обаче добавено в отговора ти и едно „за по-силния“.

- Нищо и никаква е тази добавка, каза той.

- Може пък и да излезе важна! Засега обаче е ясно, че трябва да се изследва дали казаното от теб е вярно. Понеже и аз съм съгласен, че справедливото е полезно, но ти добавяш, че то е полезното за по-силния, а аз това вече не знам, трябва да го изследвам.

- Изследвай, отвърна той.

- Така ще е, рекох аз. - Кажи ми: нали твърдиш, че е справедливо да се подчиняваш на управляващите?

- Допускам.

/c/ - А дали управляващите, независимо в каква държава, са непогрешими или от време на време и грешат?

- В общи линии понякога допускат грешки, рече той.

- Значи когато тръгнат да правят закони, в някои случаи ги правят правилно, в други не?

- Допускам.

- А правилно означава – да ги направят с оглед на полезното за тях самите, а неправилно – с оглед на неполезното, така ли? Това ли имаш предвид?

- Това.

- И каквото те разпоредят, трябва да се върши от управляваните, нали? Това ли е справедливото?

- Че може ли иначе?

/d/ - Тогава обаче според твоите думи излиза, че справедливото не е само това да правиш полезното за по-силния, ами и обратното – онова, което може да не му е полезно.

- Какво говориш ти, бе?, отвърна той.

- Според мен само това, което ти каза. Но нека огледаме нещата по-добре. Не се ли съгласихме, че управляващите, като нареждат на управляваните да вършат някакви неща, понякога допускат грешки и не нареждат онова, което би било най-добро за самите тях? Не казахме ли освен това, че е справедливо управляваните да вършат онова, което управляващите им наредят? Не се ли съгласихме за това?

- Допускам, отвърна той.

/e/ - Тогава, рекох аз, трябва да допуснеш и това, че според твоята теза е справедливо управляващите и по-силните да вършат и онова, което няма да им бъде полезно. Защото когато управляващите несъзнателно нареждат да се върши нещо във вреда за самите тях, а пък ти казваш, че е справедливо да се върши онова, което те нареждат, не излиза ли тогава, премъдри Тразимахе, че е справедливо да се върши и обратното на онова, което ти заявяваш? Наистина по-слабите трябва да бъдат накарани да вършат несполучливото за по-силния!

/340a/ - Кълна се в Зевс, рече Полемарх, това е ясно като бял ден!

- Само ако ти му станеш свидетел, обади се и Клитофонт.

- За какво ни е свидетел, отвърна Полемарх. - Самият Тразимах се съгласи, че управляващите понякога нареждат да се вършат неща, които са в техен ущърб, а е справедливо тези неща да се вършат.

- Няма спор, Полемархе., каза Клитофон. - Тразимах наистина твърди, че е справедливо да се изпълняват заповедите на управляващите.

- Впрочем, Клитофонте, продължи Полемарх, той твърди също, /b/ че полезното за по-силния е справедливо. Та като твърдеше тези две неща, той се съгласи, че понякога по-силните нареждат на по-слабите и управляваните от тях да вършат неща, които на тях самите няма да им бъдат полезни. От това, за което той се е съгласил, излиза, че несполучливото за по-силния е толкова справедливо, колкото и полезното.

- Обаче, отвърна Клитофонт, под „ползливото за по-силния“ той имаше предвид само това, което е полезно на самия онзи, дето е по-силен. Именно това трябва да изпълнява по-слабият и именно това Тразимах твърдеше, че е справедливото.

- Не, той не казваше това, рече Полемарх.

/c/ - Няма никаква разлика, Полемархе, намесих се аз. - Ако и сега Тразимах твърди това, така ще го приемаме. Та кажи ми, Тразимахе, дали ти искаше да кажеш, че справедливото е това, което изглежда на по-силния полезно за по-силния, независимо дали наистина му е полезно, или не? Това ли да казваме, че ти твърдиш?

- Ни най-малко, отвърна той. - Нима ти смяташ, че аз наричам по-силен някой, който допуска грешка – тогава, когато допуска грешка?

- Мислех, отвърнах аз, че ти това казваш, /d/ когато се съгласи, че управляващите не са непогрешими, ами от време на време грешат.

- Мръсен клеветник си ти, Сократе, с тия си думи!, каза той. - Нима ще наречеш лекар онзи, който допуска грешка спрямо болните си? Ще го наречеш ли лекар именно поради това, в което той греши? Или ще наречеш счетоводител оня, който греши в сметките? Ще го наречеш ли такъв точно тогава, когато греши? Може би тъкмо поради грешката му? Или по-скоро бихме се изразили с изречението, че лекарят е сгрешил, че счетоводителят е сгрешил, че учителят е сгрешил. Смятам, че всеки един от тези, доколкото е такъв, /e/ какъвто го наричаме, никога не греши. Така че ако ни е грижа за точността на думите – а тебе те е грижа за точността на думите – трябва да кажем, че никой майстор не греши в своята работа. Човек греши само в онова, в което не е майстор. Греши, когато не му достига знание. Така че никой майстор, никой сведущ човек и изобщо никой управляващ не греши тогава, когато е управляващ, ами всеки би рекъл, че лекарят е сгрешил и управляващият е сгрешил. Отговарям ти, че ето такъв и аз, и ти трябва да смятаме този човек. Затова и най-точното ми определение е следното: /341a/ управляващият, доколкото е управляващ, не греши, именно непогрешащ определя кое е най-доброто за него и именно това трябва да върши управляваният. Така че, както казах и в началото, наричам справедливо това да се върши полезното за по-силния.

- Така да е, Тразимахе, отвърнах аз. - Значи ти се струва, че съм те оклеветил?

- Точно така, каза той.

- А смяташ ли, че когато те питах, те питах с намерението да ти навредя?

- Сигурен съм в това, рече той. - Но ти нищо няма да спечелиш от тая работа. /b/ Нито тайно можеш да ми навредиш, нито пък без да се криеш можеш да ме надвиеш с думи.

- Дори и не бих се опитал, блажени, отвърнах аз. - И все пак, за да не ви се стори отново, че съм някакъв такъв човек, поясни в какъв смисъл говориш за управляващия и по-силния – в общоприетия или в точното значение, което току-що спомена? А според това значение е справедливо по-слабият да върши полезното за по-силния.

- Според най-точното значение на думата „управляващ“, отвърна той. - Хайде сега навреждай и клевети, ако можеш! /c/ Няма изобщо да ти се оставя! Но нищо не можеш да направиш!

- Смяташ ли, казах аз, че съм толкова луд, че да тръгна да клеветя Тразимах? Все едно лъв да стрижа!

- Като нищо би се опитал, отвърна той.

- Стига с това, казах аз. - Обаче кажи ми: според най-точното значение, което преди малко спомена, кой е лекар – печелещият пари, или онзи, дето лекува болни? Но говори за най-истинския лекар.

- Лекуващият болни, отговори той.

- Ами кормчия? Онзи, когото правилно наричаме кормчия, дали управлява моряците или е обикновен моряк?

/d/ - Управлява моряците.

- В случая, мисля, не бива да се взима под внимание това, че той плава на кораба, нито това, че също е наричан моряк. Защото той не се нарича кормчия затова, задето плава, ами поради своето изкуство и това, дето управлява моряците.

- Вярно е, каза той.

- И за споменатите има нещо, което е полезно, нали така?

- Точно така.

- А нали занаятът е за това, за да издирва и доставя всекиму полезното?, попитах аз.

- За това, отговори той.

- А дали във всеки един занаят полезното е нещо друго освен това, въпросният занаят да бъде съвършено овладян?

/e/ - В какъв смисъл питаш за това?

- В следния, отвърнах аз: ако ме попиташ дали на тялото му е достатъчно да бъде тяло, или се нуждае от нещо, аз бих ти отговорил - „Че как да не се нуждае! По тази причина е открито и изкуството медицина, понеже едно тяло може да се развали и тогава няма да му стига да бъде такава. За да достави полезното на това тяло, за това сме си осигурили медицината.“ Как ти се струва – правилно ли е да се каже това, или не?

/342a/ - Правилно, отвърна той.

- Ами сега? Я си представи, че в медицината нещо не е наред или че на някое друго изкуство или занаят нещо не му достига – както на очите може да не достига зрение и на ушите слух. Тогава те ще се нуждаят от някакво изкуство, което да се грижи да им доставя полезното. Ами ако в самото това изкуство има някаква повреда? Всяко ли изкуство поред ще се нуждае от друго, което да се грижи да му доставя полезното? Всяко ли, до което допрем, ще изисква следващо и така до безкрайност? Или може би всяко само ще се грижи /b/ за полезното за себе си? Или нито само ще се грижи за полезното за себе си, нито ще се нуждае от друго, което да му оправи повреда, защото никое изкуство и никой занаят не може да допусне в себе си повреда или грешка, нито пък на някое изкуство подхожда да се занимава с полезното за нещо друго, освен за онова, спрямо което то се зове изкуство? И тогава значи ли, че изкуството, щом е правилно, е непогрешимо и чисто като сълза? Или може би само докато е абсолютно точно това, което трябва да е? Хайде, разгледай точното му значение. Така ли е, или не е така?

- Така изглежда, отвърна той.

/c/ - Значи, рекох аз, медицината се грижи за полезното не на медицината, ами на тялото.

- Да, каза той.

- Тогава и конярството се занимава с полезното не за конярството, ами за конете. И изобщо никой друг занаят не се грижи да е полезен на себе си – понеже от нищо не се нуждае – ами на онова, за което е занаят.

- Изглежда, че е така, отвърна той.

- А пък занаятите, Тразимахе, управляват и имат власт над онова, за което са занаяти.

Съгласи се и с това, макар и доста трудно.

- Тогава излиза, че никое знание не се занимава с полезното за по-силния /d/ и не нарежда кое е то, ами с полезното за по-слабия и управлявания от това знание.

В крайна сметка се съгласи и с това, но се опита да спори. Та след като се съгласи, добавих:

- Нима, казах аз, ще откриеш някъде лекар, който, доколкото е лекар, да търси и да нарежда полезното за някой друг освен за болния? Нали се уговорихме, че лекарят, в най-точния смисъл на думата, е управник на телата, а не някой печалбар? Или не се уговорихме?

- Съгласихме сме.

- Значи и кормчията, казано съвсем точно, е управник на моряците, /e/ а не обикновен моряк?

- Така се уговорихме.

- Тогава нали един такъв кормчия и управник няма да търси и нарежда полезното за кормчията, ами за кораба и управлявания?

Едва се съгласи.

- Следователно, Тразимахе, казах аз, никой, който е на някаква власт, доколкото е управник, няма да търси, нито да нарежда полезното за себе си, ами полезното за управлявания и за онова, заради което се занимава с цялата тая работа. Към това нещо той гледа, заради полезното и подходящото, свързано с причината да е такъв, той и говори всичко каквото говори, и върши всичко каквото върши.

/343a/ Като стигнахме дотук в разговора и за всички стана ясно, че определението за справедливо се обърна наопаки, Тразимах, наместо да отговаря, рече:

- Каж ми, Сократе, вика той, имаш ли си дойка?

- Какво?, отвърнах аз. - Не е ли по-добре ти да отговаряш, наместо да питаш такива неща?

- Питам, отговори той, понеже тя не вижда сополивия ти нос и не го забърсва когато имаш нужда – както сега, когато пред нея ти не правиш разлика между овце и овчар.

- Това пък защо?, попитах аз.

/b/ - Защото си мислиш, че овчарите и воловарите ги е грижа за доброто на овцете и воловете и че те гледат да ги угоят и запазят здрави с някаква друга цел, а не заради доброто на господарите и собствената си облага, и по същия начин разсъждаваш и за управниците в държавите – тия, дето управлявали истински – че те мислят за своите подчинени някакси другояче, а не тъй, както някой би се отнасял към овцете си, и че те по цели дни и нощи се грижат за нещо друго, /c/ а не за това как да извлекат полза от управляваните. И изобщо си толкова далече от справедливото и справедливостта и несправедливото и несправедливостта, че чисто и просто не знаеш, дето справедливостта и справедливото са в действителност чуждо добро, а именно полезното за по-силния и управляващия, а за подчиняващия се и прислужващия те са само вреда, докато несправедливостта е точно обратното нещо – тя управлява наистина наивните, макар и справедливи хора, управляваните вършат полезното за управляващия, който е по-силен, и като му слугуват, правят го щастлив, /d/ а себе си – никак. Трябва да помислиш върху това, наивнико Сократе, че един справедлив мъж има навсякъде много по-малко от един несправедлив. Първо виж орташката работа. Когато двама такива се съберат, никъде няма да откриеш, когато се разтури общата им работа, справедливият да има повече от несправедливия, ами ще има по-малко. После виж какво става в държавите. Когато дойде време да се внасят някакви данъци, справедливият внася повече от равния полагащ се за всички дял, докато другият – по-малко, /e/ обаче стане ли въпрос за вземане – първият нищо не взема, а вторият добре припечелва. Когато пък някой от тия двамата застане начело на някакво управление, справедливият, дори и да не претърпи някаква вреда, занемарява собствените си работи поради невъзможност да се грижи за тях и нищо не си докарва от държавното понеже е справедлив, а отгоре на това трябва да понася и упреците на близки и познати, тъй като никак не желая да им услужва във вреда на справедливото. Докато при несправедливия всички тия неща стоят обратно. /344a/ Имам предвид онзи, за когото току-що говорих: способният хубаво да се обогати. Та този човек разгледай, ако искаш да прецениш

наистина колко много е по-полезно за него, като частно лице, да бъде несправедлив, отколкото справедлив.

Всичко най-лесно ще разбереш, ако стигнеш до най-съвършената несправедливост, правеща несправедлия най-щастлив, а онеправданите и онези, що не искат да вършат справедливост, най-жалки. За тиранията говоря, която не си играе на дребно, ами отнема чуждото и тайно, и с насилие, без да прави разлика между божествено и свещено и частно и обществено. /b/ Когато някой от тия хора, независимо от кой вид е, стори несправедливост и не успее да остане скрит, понася най-големи наказания и позор. Светотатци, търговци на души, взломаджии, джебчии и крадци – с такива думи се наричат несправедливите, в зависимост от това какво е злодеянието им. Когато обаче някой прибере не само парите на гражданите, ами и самите тях продаде и зароби, наместо с тия срамни имена зоват го /c/ щастлив и блажен – при това не само гражданите, ами и колкото е успял да убеди, че е минал по всички стъпки на несправедливостта: защото негодуващите срещу несправедливостта негодуват срещу нея не от страх да не я сторят, ами от страх да не я претърпят.

Така че, Сократе, и по-могъща, и по-свободна, и по-господарска е способна да бъде несправедливостта в сравнение със справедливостта, и както казах и в началото, полезното за по-силния е справедливото, а що се отнася до несправедливото – то му е изгодно и полезно.

/d/ Като каза това и подобно на баняджия ни заля ушите обилно с думи, Тразимах науми да си ходи. Присъстващите обаче не му позволиха, ами го накараха да остане и да защити казаното. И аз сам го помолих настойчиво и рекох:

- Божествени Тразимахе, след като метна такава реч, ти си наумил да си ходиш преди да ни покажеш, пък и сам да разбереш дали нещата стоят така или някак иначе. /e/ А може би си мислиш, че сме зачекнали някаква незначителна работа, а не онова житейско правило, което, ако го приложи, всеки от нас ще си живее живота най-прекрасно?

- А да не би аз да смятам нещо друго?, отвърна Тразимах.

- Така изглеждаш, казах аз, понеже хич не те е грижа за нас и никак не се замисляш дали ние ще живеем по-добре или по-зле, лишени от онова знание, дето казваш, че ти имаш. Моля ти се, драги, смили се и ни посвети! /345a/ Нищо лошо няма да ти стане, ако ни направиш на нас, толкова хора, дето сме тука, това благодеяние! Ето, аз ще ти кажа моето мнение, че аз не съм убеден и не мисля, че несправедливостта е по-изгодна от справедливостта, дори и някой да я пуска на воля и никак да не ѝ пречи да върши каквото пожелае. Нека, драги, тя да си е несправедлива, нека да има силата да наврежда, да остане скрита, да се отбранява, при все това тя няма да ме убеди, /b/ че е по-изгодна от справедливостта! Може би и някой друг от нас смята същото, не само аз. Така че, убеди ни напълно, блажени човече, че допускаме грешка, като мислим все пак да зачитаме повече справедливостта, отколкото несправедливостта.

- И как, рече той, да те убедя? - Ако това, което преди малко казах, не те е убедило, какво да направя за теб? Или да взема моята реч и да ти я набия в главата?

- За бога, отвърнах аз, недей. Ами, първо, поддържай това, което каза. Ако пък нещо искаш да промениш, явно го промени и не ни залъгвай. /c/ Нека вече се върнем на предишния въпрос. Сега виждаш, Тразимахе, че ти първо старателно определи кой е истинският лекар, обаче покъсно, когато стана въпрос за истинския овчар, изобщо не сметна за необходимо да приложиш същата точност, ами си помисли, че работата му на овчар е да угоява овцете и че се интересува не кое е най-доброто за овцете, ами с едното око гледа към масата, тъй сякаш е някой лакомник тръгнал да се угощава, а с другото към продажбата, /d/ все едно е търговец, а не овчар. Овчарството няма друга цел освен тази да осигурява най-доброто на онова, заради което е създадено; а що се отнася до неговото собствено благо, то е налице тогава, когато овчарството в нищо не отстъпва от задачата си. Допускам, че сега трябва да приемем, че така стоят нещата изобщо с всяко едно управление (доколкото е управление), както обществено, така и частно: че то се стреми към най-доброто не за нещо друго, а за управляваното и /e/ онова, което се нуждае от грижи. Ами управниците в държавата, имам предвид истинските управници – ти смяташ, ли че те доброволно управляват?

- За бога, не само смятам, отвърна той, ами и много добре го знам.

- Как така, Тразимахе?, попитах аз. - Не си ли забелязал, че никой не иска да управлява доброволно каквато и да е служба, ами хората си искат заплата – сякаш цялата полза от управлението ще отиде за управляваните, а за тях няма да остане нищо? /346a/ Та кажи ми това: нали всеки път казваме, че едни кой си занаят е различен от друг затова, защото всеки има различна задача? Само моля ти се, блажени, не отговаряй напук, за да стигнем до някакъв край.

- Да, за всеки е различна, отвърна той.

- Значи тогава всеки един поотделно ни носи някаква отделна полза – например медицината здраве, кормчийството успешно плаване и пр. - а не всички те обща?

- Точно така.

/b/ - Значи ползата от наемничеството е заплата? Това му е задачата – да ти осигурява заплата? Или може би ти ще наречеш един и същ занаят медицината и кормчийството? А ако речеш да различаваш изкъсо, както тръгна, и имаш насреща си един кормчия, който пращи от здраве, само затова, че за него е полезно да е здрав докато плава по море, ти ще наречеш ли занаята му медицина?

- Няма, отвърна той.

- Смятам, че и наемничеството няма да наречеш медицина, ако някой, докато получава заплата, е здрав.

- Няма наистина.

- Че защо? Ами медицината ще наречеш ли наемничество, ако някой получава заплата докато лекува?

/c/ Не отговори.

- Но нали се уговорихме, че всеки един занаят носи отделна полза?

- Така да бъде, рече той.

- Значи ако всички майстори получават общо една и съща полза, ясно е, че всички те общо употребяват с полза нещо по един и същ начин.

- Вероятно, каза той.

- И казваме, че майсторите, като получават заплата, имат полза от начина, по който употребяват занаята на наемничеството.

/d/ Едва се съгласи.

- Значи тази полза, вземането на заплата, не идва от собствения занаят, ами ако трябва да разгледаме нещата точно, медицината донася здраве, а наемничеството заплата и по същия начин строителството прави къща, а наемничеството го следва и дава заплата за направеното, и изобщо всички занаяти вършат по този начин собствената си работа и са полезни на онова, заради което са създадени. Ако за занаята няма заплата, как би могъл онзи, който го упражнява, да има полза от него?

- Изглежда, не би могъл, отговори той.

/e/ - А ще носи ли полза другиму тогава, когато работи даром?

- Така мисля.

- Значи, Тразимахе, това поне вече е ясно, че целта на никой занаят и никое управление не е да осигурява полезното за самото себе си, ами както по-рано казахме, да осигурява полезното за управлявания и да го насочва към него – към полезното за по-слабия, а не по-силния.

Поради това и аз, мили Тразимахе, преди малко казах, че никой не иска доброволно да управлява и да се захваща да оправя чуждите беди, /347a/ ами иска заплата за това, понеже всеки, който възнамерява да си върши добре занаята, никога не върши най-доброто, за което е способен да употреби изкуството си, в своя полза, ами за управлявания. По тази причина, както е логично, онези, които възнамеряват да управляват, трябва да получават заплата – било в пари, било в почести – или, обратно, да плащат глоба, ако не управляват.

- Какво имаш предвид, Сократе?, попита Глаукон. - Що се отнася до двата вида заплата, тях ги знам, но за глобата, която спомена и сложи сякаш на мястото на заплата – това не го схванах.

/b/ - Ти значи не схващаш, отговорих аз, коя е заплатата на най-добрите – онази, заради която най-достойните хора тръгват да управляват. Не знаеш ли, че да си честолобив или сребролюбив и на думи, и в действителност е голяма тегоба?

- Предполагам, че знам, отвърна той.

- Поради тази причина, рекох аз, най-достойните хора не биха искали да управляват нито за пари, нито за почести – защото не искат да бъдат наричани нито наемници, ако открито си заработват заплатата в управлението, нито крадци – ако си я взимат чрез властта си тайно. Не биха го сторили и заради почести – защото не са честолобиви. **/c/** Наистина трябва да ги е притиснала необходимост или глоба, че да поискат да управляват - откъдето и опасността ако някой тръгне доброволно да управлява, без да виси на главата му някаква необходимост, да бъде сметнат за недостоеен човек. А най-голямата глоба е да те управлява някой по-малко достоен, щом сам достойният не иска да управлява. Според мене понеже се боят да не им се случи това, достойните се навиват да управляват. И когато те влизат в управлението, те пристъпват към него не като към някакво добро, не и като очакващи да се облажат в него, **/d/** а като към необходимост, понеже няма по-добри или поне равни на тях, на които да поверят тази работа. Затова и ако се пръкне държава само от достойни хора, тя е заплашена да не намери кой да я управлява, както сега е заплашена да не намери кой да не я управлява, и оттам би станало ясно, че в действителност истинският управник изобщо не се занимава с полезното за него самия, ами с полезното за управлявания. Така че всеки човек, който е с ума си, по-скоро би избрал да получава полза от друг, отколкото да си губи времето да е полезен на друг. Затова и аз никак не съм съгласен **/e/** с Тразимах, че справедливото е полезното за по-силния. Но този въпрос ние отново ще разглеждаме. Сега обаче ми се струва много по-важно онова, което преди малко каза Тразимах: че животът на несправедливия има повече тежест от живота на справедливия. Ти кой от двата би избрал, Глауконе? И кое ти се струва по-вярно казано?

- Животът на справедливия, смятам аз, е по-изгоден.

/348a/ - А чу ли, попитах аз, колко благини изброи преди малко Тразимах в живота на несправедливия?

- Чух, отвърна той, но не вярвам.

- А искаш ли да го убедим - стига някак да открием доводи – че той говори неверни неща?

- Как да не искам!, отговори той.

- Ако просто противопоставим нашите думи на неговите и изброим какви добрини носи това да си справедлив, а той на свой ред направи същото и после ние му отговорим, тогава ще трябва да броим и мерим добрините **/b/** една по една и накрая ще трябва да си намерим съдии, които да разрешат спора. Ако обаче, както преди малко, се опитаме да се разберем едни други, сами ще си бъдем и застъпници, и съдници.

- Точно така, рече той.

- Кое от двете повече ти харесва?, попитах аз.

- Второто, отговори той.

- Хайде тогава, Тразимахе, казах аз, започни да ни отговаряш от начало. Значи ти твърдиш, че свършената несправедливост е по-изгодна от свършената справедливост?

/c/ - Точно това твърдя, отговори той, и казах защо.

- Обаче какво би отговорил на следния въпрос? Едното от тези двете ти наричаш добродетел, а другото порок?

- Как иначе?

- И справедливостта е добродетел, а несправедливостта порок, така ли?

- Логично е, сладкият ми, щом като казвам, че несправедливостта е изгодна, а справедливостта не.

- Ама как така?

- Ами точно така е, отвърна той.

- Сиреч справедливостта е порок?

- Не, но е една твърде благодарна наивност.

/d/ - А да не би тогава да наричаш несправедливостта проклетия?

- Не, отвърна той, ами предвидливост.

- Значи според тебе, Тразимахе, несправедливите са разумни и добри хора?

- Да, отвърна той, но само способните да вършат съвършени несправедливости и да подчиняват на себе си градове и народи. Ти може би си мислиш, че говоря за ония, дето ти резват кесията. Е, и те са на полза, ако успеят да се скрият, добави той. Но не си заслужава да се говори за това, ами за онова, за което сега заговорих.

/e/ - Не съм съвсем в неведение какво ти искаш да кажеш, отвърнах аз, но ето на това истински се чудя, че ти поставяш несправедливостта на мястото на качествата и знанието, а справедливостта при противоположните неща.

- Точно там ги поставям.

- Това, друже, отвърнах аз, вече е по-солидно казано и не е лесно човек да възрази. Ако ти твърдеше, че несправедливостта е изгодна, но все пак, както правят и други, се съгласеше, че е порок или нещо лошо, бихме могли да възразим срещу общото мнение. Сега обаче стана ясно, че според тебе тя е добро и че е нещо **/349a/** твърде силно и ти ѝ приписа всичко, което ние приписваме на справедливостта, и даже дръзна да я поставиш сред човешките добродетели и знания.

- Много вярно отгатваш, отвърна той.

- Не бива никак да се бавим да разгледаме твоите думи, рекох аз, докато съм те хванал, че казваш това, което мислиш. Защото според мен, Тразимахе, ти в момента не се шегуваш неумело, ами казваш наистина това, което мислиш.

- Че каква разлика има за тебе, рече той, дали така мисля или иначе, ами не опровергаеш словото ми?

/b/ - Никаква, отвърнах аз. - Но опитай се да ми отговориш още и това: според теб един справедлив човек ще иска ли да се обогати за сметка на друг справедлив?

- Не, отговори той. Иначе нямаше да се прави на остроумен и глупав, както сега.

- Че защо? Ами за сметка на справедливата работа?

- И за нейна сметка няма да иска, отговори той.

- А дали би се стремил да се обогати за сметка на един несправедлив и би смятал това за справедливо, или би го смятал за несправедливо?

- И би го смятал за справедливо, рече той, и би се стремил към това, но не би могъл да го постигне.

/c/ - Не питам обаче за това, рекох аз, ами дали един справедлив човек нито иска, нито дори му минава през ума да се обогати за сметка на друг справедлив, докато по отношение на несправедливия мисли другояче?

- Но какво е всъщност несправедливият? Той може би иска да се обогати за сметка на справедливия и справедливата работа?

- Че как не?, отговори той. - Той е този, който иска да има повече от всички.

- Значи тогава един несправедлив човек ще се обогатява и за сметка на друг несправедлив, и за сметка на несправедливата работа, и изобщо ще се бори да вземе най-много от всички останали?

- Така е.

- Значи, рекох аз, казваме нещо подобно: че справедливият не се обогатява от своя подобен,

/d/ ами от своя неподобен, докато несправедливият – и от подобния, и от неподобния?

- Отлично го каза, отвърна той.

- Тогава, казах аз, дали несправедливият е разумен и добър човек, а справедливият не е нищо такова?

- И това беше добро, рече той.

- Значи излиза ли, рекох аз, че несправедливият прилича на разумния и добрия, а справедливият не прилича?

- Нещо пречи ли, каза той, първият да прилича на тези, а вторият да не прилича?

- Добре. Такъв ли е всеки от тия двамата като този, на когото прилича?

- Ама какво пречи?, рече той.
- Може да пречи, Тразимахе. Нали наричаш един музикален, а друг немусикален?
- Да.
- Кого от тях ще наречеш разумен и кого неразумен?
- Музикалният трябва да е разумен, немусикалният – неразумен.
- А това, дете го прави разумен, няма ли да го направи и добър, и обратно – това, дете го прави неразумен – лош?
- Да.
- Ами онзи, който има лекарско умение? Не е ли същото и с него?
- Същото е.
- А дали някой, драги мой, би си помислил, че когато някой музикант тръгне да настройва лирата си, той опъва и отпуска струните, за да надмине друг музикант или да вземе повече за негова сметка?
- Едва ли.
- Така ли? А може би за да надмине някой немусикален човек?
- Така трябва да е, отвърна той.
- /350a/** - Ами лекарят? Да не би като предписва какво трябва да се яде и пие, той да се опитва да надмине някой лекар или пък самата работа на лекаря?
- Със сигурност не.
- А може би иска да надмине човека, който не разбира от медицина.
- Да.
- Но как стоят нещата изобщо по отношение на всяко знание и липса на знание? Дали според тебе някой, който е сведущ във вършенето на нещо или в говоренето, би желал да получи повече от това, което би получил друг сведущ за същата работа, а не същия дял с подобния нему?
- Може би трябва да призная, че така стоят нещата, отвърна той.
- Ами несведущият? Не е ли за него едно и също **/b/** дали ще се обогати за сметка на несведущ или сведущ?
- Може би.
- Сведущият е умен, нали така?
- Съгласен съм.
- А умният нали е достоен човек?
- Съгласен съм.
- Значи достойният и умният човек не би пожелал да се обогати за сметка на някой подобен нему, а само от неподобния и от своята противоположност.
- Вероятно, отвърна той.
- Недостойният и невежата би го направил за сметка и на своя подобен, и на своята противоположност.
- Изглежда.
- Тогава, Тразимахе, рекох аз, да не би да излиза, че нашият несправедлив човек се обогатява за сметка и на неподобния, на подобния нему? Или ти не казваше това?
- Предполагам, че да, отговори той.
- /c/** - Тогава нали справедливият няма да се обогатява за сметка на своя подобен, а за сметка на своя неподобен?
- Да.
- Значи излиза, рекох аз, че справедливият прилича на умния и достойния, а несправедливият на недостойния и невежата.
- Боя се, че да.
- Но ние се уговорихме, че на каквото всеки от двамата е подобен, такъв е и наистина.
- Уговорихме се, да.
- В такъв случай ни става ясно, че справедливият е достоен и умен човек, а несправедливият невежа и недостоен.

Тразимах се съгласи с всичко това, /d/ но не толкова лесно, колкото аз го предавам, ами насила влачен и с изумително проливане на пот, понеже беше и лято. Тогава видях Тразимах да се черви – по-рано не го бях виждал. Та като се уговорихме, че справедливостта е добродетел и знание, а несправедливостта порок и невежество, рекох:

- Нека приемем, че нещата стоят така. Но казахме освен това, че несправедливостта е могъща. Не си ли спомняш, Тразимахе?

- Помня, рече той, но нещата, които сега говориш, никак не ми харесват и имам какво да кажа в отговор на тях. Ако обаче тръгна да говоря, добре знам, че ще речеш, че ораторствам. /e/ Така че или ме остави да си кажа каквото и колкото искам, или, ако искаш да питаш, питай. Аз пък ще ти отвърщам с едно „нека“ и ще ти клатя нагоре и надолу глава все едно си бабичка, която разказва приказка.

- В никой случай, отговорих аз, не бива да правим нищо против убеждението ти.

- Ти да си доволен!, отвърна той. Нали не ми позволяваш да говоря. Но какво още желаеш?

- Нищо, за бога, отвърнах аз, но ако ще правиш това, дето казваш, прави го. Аз ще питам.

- Хайде питай.

- Това питам, което и преди малко, /351a/ а именно как се отнася справедливостта спрямо несправедливостта. Но нека разгледаме нещата едно по едно. Някъде се каза, че несправедливостта е и по-силна, и по-значима от справедливостта. Сега обаче, казах аз, доколкото излезе, че справедливостта е знание и добродетел, лесно, смятам, ще се докаже, че тя е по-могъща от несправедливостта, доколкото последната е невежество. А вече няма някой, който да не знае това. Аз обаче, Тразимахе, не искам да е толкова просто, затова някак така питам: /b/ ти би ли казал, че един град може да е несправедлив, да тръгва да поробва други градове несправедливо и вече да е поробил много градове и да ги държи под свое робство?

- Че как да не бих!, отговори той. - И това ще направи най-добре именно онзи град, който се отличава със свършената си несправедливост.

- Разбрах, че на тебе това ти беше приказката, рекох аз. - Обаче мен ме интересува следното в нея: дали градът, който става по-силен от друг, ще придобие силата си без справедливост или трябва да е със справедливост?

/c/ - Ако, отговори той, както ти преди малко казваше, справедливостта е знание, тогава със справедливост; ако е както аз казвах – с несправедливост.

- Много съм ти благодарен, Тразимахе, отвърнах аз, че не само кимаш нагоре надолу с глава, ами и отговаряш съвсем хубаво.

- Тебе искам да зарадвам, отвърна той.

- Добре правиш! Обаче зарадвай ме и с това и ми кажи: смяташ ли, че град, военно подразделение, шайка разбойници или крадци или каквото и да е друго племе, ако тръгне да върши нещо общо по несправедлив начин и хората си вредят един на друг, изобщо нещо ще успее да постигне?

- Не смятам, отвърна той.

/d/ - Ами ако не си навреждат? Няма ли да успеят повече?

- Със сигурност.

- Бунтове, омрази, вражди, Тразимахе – тези неща поражда между хората несправедливостта, докато справедливостта – разбирателство и дружба. Или не е така?

- Така да е, отвърна той. - Само да не ти противореча!

- Ама наистина добре правиш, драги! Кажи ми това: ако работата на несправедливостта е да поражда омраза там, дето се намърда, нали и ако се появи между свободни и роби, ще ги накара да се мразят взаимно, /e/ да се бунтуват едни срещу други и да бъдат неспособни да извършат нищо заедно?

- Точно така.

- Ами ако се появи между двама души? Няма ли те да се скарат, да се намразят и да станат врагове и помежду си, и изобщо на справедливите?

- Ще станат, отговори той.

- А ако, чудни човече, несправедливостта се появи в един човек, нима тя ще загуби силата си? Или ни най-малко няма да отстъпи от нея?
- Нека си я пази същата, рече той.
- Следователно не изглежда ли някаква такава силата на несправедливостта, че където се яви, било в град, било в семейство, било във взвод, било /352a/ в каквото и да е друго, тя първо кара това нещо да се разбунтува и разкъса и поради това го прави неспособно да действа със собствената си сила, а после го прави враждебно на самото себе си, на своето противоположно и на справедливото? Не е ли така?
- Точно така е.
- Значи тогава, мисля си аз, и в един единствен човек да се яви, ще направи същото това, което обикновено прави: първо, като го накара да се бунтува срещу самия себе си и му отнеме разбирателството с него самия, ще го направи неспособен да си върши работата, а после ще го настрои враждебно и към него самия, и към справедливите хора. Така ли става?
- Да.
- И боговете са справедливи, нали, друже?
- /b/ - Нека така да е, отвърна той.
- Значи тогава несправедливият е враг и на боговете, Тразимахе, а справедливият им е приятел.
- Угости се с тия думи, не се притеснявай, рече той. - Аз няма да ти се противопоставям, да не стана неприятен на слушателите.
- Но хайде, рекох аз, донеси на масата и останалите блюда! Отговаряй ми както и досега правеше. Че справедливите изглеждат и по-знаещи, и с повече добродетели, и по-способни да вършат работата си, а пък несправедливите са напълно неспособни да свършат нещо заедно, това беше вярно казано; /c/ но че има едни, които въпреки че са несправедливи, в някои случаи успяват с общи усилия да постигнат нещо, това не беше вярно. Защото ако бяха напълно несправедливи, нямаше да стоят настрана едни от други, ами ясно е, че в тях е останала някаква справедливост, която прави тъй, че да не постъпват несправедливо едни спрямо други и срещу тия, срещу които са тръгнали. Именно чрез тази справедливост те са постигнали каквото са постигнали, въпреки че са се втурнали към несправедливи дела поради несправедливост. И тези хора са само наполовина развалени, защото изцяло отдадените на злото и свършено несправедливите /d/ са и свършено неспособни да постигнат каквото и да е. И ето, аз научавам, че нещата стоят по тоя начин, а не както ти ги представяше в началото. Обаче дали справедливите живеят по-добре от несправедливите и са по-щастливи от тях? Този въпрос по-късно поставихме за разглеждане и сега трябва да го разгледаме. Въз основа на вече казаното и сега отговорът ми изглежда съвсем ясен, но все пак нещата трябва да се огледат и по-добре. Защото този разговор не е за нещо случайно, ами за това по какъв начин трябва да се живее.
- Ами разгледай ги, рече той.
- Разглеждам, отвърнах аз. - Каж ми, според тебе конят върши ли някаква /e/ работа?
- Според мен, да.
- А ще приемеш ли, че работата на коня (и на което и да е друго нещо) е това, което някой би могъл да извърши само чрез него или най-добре именно чрез него?
- Не разбирам, рече той.
- Нека опитаме така: можеш ли да виждаш с нещо друго освен с очите?
- Не, не мога.
- Така ли? Ами да чуваш с друго освен с ушите?
- Никак.
- А дали не е правилно да кажем, че това е тяхната работа?
- Напълно.
- /353a/ - Така ли? А нали би отрязал лозова пръчка с нож, с ножица и с много други инструменти?
- Как иначе?

- Обаче, мисля си, с нищо друго ти не би се справил толкова добре, колкото с направеното именно за това овушарско ножче.

- Наистина.

- Няма ли тогава да кажем, че това е именно неговата работа?

- Ще кажем.

- Сега, струва ми се, по-добре би разбрал моя въпрос, който преди малко зададох, дали работата, присъща на всяко нещо, е това, което въпросното нещо единствено от всички или най-добре от всички би могло да извърши.

- Да, разбирам, отвърна той, и ми се струва, че това е /b/ присъщата работа на всяко нещо.

- Добре, рекох аз. - А според тебе дали всяко нещо, което върши точно определена работа, има и свое определено качество? Хайде да тръгнем по същия път. Значи казваме ли, че очите вършат някаква определена работа?

- Да.

- А има ли и някакво качество, свойствено на очите?

- Има такова качество.

- Така ли? А вършат ли някаква определена работа ушите?

- Да.

- Значи трябва ли да имат и собствено качество?

- И качество имат.

- Ами всички останали неща? Не е ли така и при тях.

- Така е.

- Внимавай сега! Дали очите биха могли да вършат добре своята работа, /c/ ако им липсва свойственото им качество и наместо него страдат от някакъв порок?

- Че как биха могли?, отвърна той. Може би имаш предвид да им липсва зрение и да страдат от слепота.

- Да, зрението е тяхното качество, отвърнах аз. - Но всъщност не питах за това, а дали при наличието на свойственото им качество тяхната работа се извършва добре, а при наличието на порок – зле.

- Вярно е това, което казваш, рече той.

- Значи ли това, че ако ушите бъдат лишени от свойственото им качество, те ще вършат зле работата си?

- Напълно.

/d/ - Приемаме ли, че това разсъждение важи за всички други неща?

- Според мен, да.

- Хайде сега, обърни внимание на следното. Върши ли душата ти някаква работа, която ти не би могъл да извършиш с нищо друго от нещата в тоя свят? Например полагането на грижи за нещо, управляването, съветването и всички други подобни действия – можем ли да ги припишем на нещо друго освен на душата и можем ли да кажем, че те са присъщи само на нея?

- Можем.

- Ами живеенето? Нима то не е работа на душата?

- Най-вече то, рече той.

- А тогава няма ли да кажем, че има и някакво качество, свойствено на душата?

- Казваме.

/e/ - А дали, Тразимахе, душата ще извършва добре своята работа, ако бъде лишена от свойственото си качество, или това е невъзможно?

- Невъзможно е.

- Значи излиза, че по необходимост душата, страдаща от пороци, управлява и се грижи зле, докато добродетелната душа върши всичко това добре.

- Така трябва да е.

- А нали се уговорихме, че свойственото на душата качество е справедливостта, а свойственият ѝ порок – несправедливостта?

- Да, уговорихме се.
- Значи справедливата душа и в този смисъл справедливият човек ще живее добре, а несправедливият зле.
- Така изглежда според твоето обяснение, отвърна той.
- /354a/ - А пък живеещият добре е блажен и щастлив, а живеещият зле – обратно.
- Че как иначе?
- Следователно справедливият е щастлив, а несправедливият нещастен.
- Такъв да е, рече той.
- И няма никаква изгода да си нещастен, ами да си щастлив.
- Че как иначе?
- Следователно, блажени Тразимахе, в никой случай несправедливостта не е по-изгодна от справедливостта.
- Нека това ти бъде гощавката, Сократе, за празника на Бендида, отвърна той.
- Но дадена от тебе, Тразимахе, рекох аз, понеже ти стана кротък към мене и престана да се троскаш. И все пак не се нахраних хубаво – **/b/** и не по твоя вина, а по моя. Подобно на лакомниците, които грабят постоянно поднасяните им ястия и ги поглъщат в очакване на следващото преди да са се насладили в достатъчна степен на предишното, и аз, струва ми се, преди да открия с вас онова, дето търсихме – а именно какво нещо е справедливото – го изоставих и се спуснах към следващия въпрос, дали справедливостта е порок и невежество или е знание и добродетел. После пък ми падна разсъдението, че несправедливостта е по-изгодна от справедливостта, и аз не се въздържах да не се втурна към него от предишното. Така че в крайна сметка сега, след разговора, нищо не знам. Защото като не знам какво нещо е справедливостта, много важно дали тя е добродетел или не и дали който я има, не е щастлив, или е щастлив.

- 1 Предполага се, че първата книга на „Държавата“ е била първоначално отделен диалог с име „Тразимах или за справедливостта“. По-късно към него били прибавени два други текста – сегашните книги II-V, може би първа част на серията, в която попадат диалозите „Тимей“ и „Критий“, и книги VI-X. Макар че това не прави впечатление в текста на „Държавата“, смята се, че Платон е предал сцени от различно време. Първата, която виждаме в Първа книга, се отнася от едни изследователи до май-юни 424 г. пр. Хр., а от други до май-юни 421 г. пр. Хр. Повече защитници печели втората хипотеза, според която разговорът за справедливостта се провежда в първите дни на т.нар. „Никиев мир“ (склучен през април 421 г. пр. Хр.), който спира за няколко години Пелопонеската война (вж. Nails 1997: 324-326). Що се отнася до празника на богинята Бендида, провеждащ се в Пирей, той се организира за пръв път навярно през 429 г. пр. Хр. (макар че някои предполагат много по-късна дата, а именно 413 г. пр. Хр., вж. Platon 2000), не без отношение към опитите на атиняните да привлекат на своя страна като съюзници в Пелопонеската война множеството тракийски племена и царства и по-специално царството на одрисите. Споменатият тук Глаукон, който съпровожда Сократ на празника, е брат на Платон и по това време трябва да е бил дете.
- 2 Полемарх е брат на известния оратор Лизий, споменат малко по-долу. Родът му е от Сиракуза, но баща му Кефал се преселва в Атина по покана на Перикъл. Завършва живота си през 404 г. пр. Хр., когато немалко заможни семейства стават жертва на безредиците при управлението на т.нар. „Тридесет тирани“. За края му разказва Лизий в обвинителната реч „Срещу Ератостен“. Има нещо иронично в това, че Платон, който знае за несправедливата съдба на Полемарх, влага в устата му възгледа, че справедливостта е това всеки да получава своето.
- 3 Този Никерат е син на генерала, сключил през 421 г. пр. Хр. мира между Атина и Спарта.
- 4 Предполага се, че Тразимах е роден около 455 г. пр. Хр. Трябва да е бил известен оратор за времето си. Аристофан го споменава в комедиите „Ахарняни“ (ст. 676-718) и „Осите“ (ст. 946-949), а Платон говори за уменията му в диалога „Федър“ (267c-d). По-късно пратеник на родния си Халкедон в Атина. За Хармантид не се знае много. Името се споменава в няколко надписа. Въз основа на тях Дебра Найлс предполага (Nails 1997: 89), че е на една възраст с Кефал и че е човек, замогнал се със земеделие. Предполага се, че Клитофонт живее между 452 и 404 г. пр. Хр. Свързан с олигархическата партия в Атина, участва в управлението на града в края на Пелопонеската война. Един от апокрифните диалози на Платон носи неговото име.
- 5 Омир, „Одисея“, XV, 348.
- 6 Букв. е казано „спазвайки древната поговорка“. Тя е „подобен с подобен се събира“.
- 7 От Серифос, остров в западните Циклади.
- 8 Фр. 214 в изданието на Snell.

-
- 9 Става въпрос за известния лирически поет Симонид от Кеос (556-468 г. пр. Хр.). Негови стихове Платон коментира нашироко и в диалога „Протагор“.
- 1 0 Омир, „Одисея“, XIX, 395-396.
- 1 1 Пулидам от Скотуса в Тесалия. Известен със силата си. Според Павзаний („Описание на Елада“, VI, 5, 5) на Олимпийските игри се борил с голи ръце с лъв.